

Geçmişten Günümüze

ŞEHİR ve KADIN

II

Editör
Prof. Dr. Osman KÖSE

Samsun - 2016

18. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Kadı Sicillerindeki Terekelere Göre Kadın

Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK
Karadeniz Teknik Üniversitesi / Trabzon

Giriş

Türk toplumunun çekirdeği olan ailenin en önemli bireyleri arasında yer alan kadın, Osmanlı aile yapısında da bu önemini korumuştur. Bu dönemde her ne kadar bölgesel farklılıklara bağlı olarak toplum içerisinde kadının konumundan kaynaklanan değişkenlikler olsa da taşra olarak ön plana çıkan Anadolu'da benzerlikler görülmektedir. Burada geçmişe dönük yapılacak çalışmalar şehrin toplumsal yapısıyla kadın arasındaki ilişkileri tarihi perspektif ile ortaya koyacaktır. Haliyle bu çalışma, Osmanlı toplumunda hem geçmişin izlerinin sürdüğü hem de yenileşme sürecinin başlatıldığı 18. yüzyıl ortalarına işaret etmektedir. Bölgesel açıdan ise liman şehri özelliğiyle ticarî ve ulaşım sirkülasyonu yönünden Trabzon ön plana çıkmaktadır. Trabzon ayrıca dönemin taşrası olması yönüyle de bir Anadolu kentinin tüm özelliklerini taşımaktadır. Zira Trabzon, yaklaşık 10 asırdır Türk kültürünün kesintisiz devam ettiği bir yer olarak toplumsal hayatın bütün boyutlarıyla yaşanmasına ve süreklilik içerisinde devam etmesine zemin olmuştur.

Osmanlılarda kadının konumunu, ağırlıklı dini kurallar olmak üzere sosyal ve siyasi çevre yanında etnik yapı ile kültürel miras belirlemiştir. Haliyle zamana bağlı olarak kadının konumu üzerinde farklılıklar ortaya çıkarken belli bir zaman dilimi içerisinde bölgeler arası farklılıkların da olduğu bir gerçektir. Hatta bir bölgede şehir ve kırsal kesimdeki kadının konum itibarıyla birbirinden ayrıldığı bilinmektedir. Zira kadını bir aile bireyi olarak mevcut kabının dışına taşıyarak toplumda etkin bir konuma getiren onun şehirle olan bağlantısıdır. Ancak bu ayrıcalık inanç açısından bir farklılığı değil de sosyal, hukuki ve ekonomik değişkenlikleri belirtir. Bunların üzerinden kadının konumunun tam olarak tespit edilmesinde hukuki hükümlerin önemli bir payı vardır. Dolayısıyla bu alanda esas olan hak ve fiil ehliyeti, evlenme özgürlüğü, boşanma imkânı, aile reisliği, miras paylaşımı, yargılama hukukundaki durumu ve kamu alanındaki yeri gibi hukuki hükümler ele alınmıştır. Uygulama noktasında bu alandaki en zengin bilgi kaynağını Osmanlı mahkeme kayıtları teşkil etmektedir. Kadının konumu üzerindeki uygulamalara yönelik bilhassa miras paylaşımı noktasından mahkeme kayıtlarındaki terekelerin verileri kadının diğer alanlarla irtibatlı durumunu da izah etmektedir.

Tereke, diğer adıyla muhalefat kayıtları ölen kişilerin eşyalarının kadı gözetiminde tek tek fiyat ve adediyle birlikte kaleme alındığı kayıtlardır. Bu kayıtlar bazı şehirlerde kadınların tuttuğu sicillere kaydedilirken bazı şehirlerde de özel defterlere kaydedilirdi. Tereke kayıtları toplumun her katmanındaki insanların tercihleri ve yaşam biçimleri hakkında bilgiler sunmaktadır.¹ Haliyle bu kaynaklara bağlı olarak Trabzon'da kadını ifade ederken onun bir aile bireyi olması yanında sosyo-ekonomik konumu ve giyim-kuşamını inceleyeceğimiz bu çalışma yüzyılın ortalarına rastlayan siciller içerisinde en fazla terekeye sahip olan 1918 numaralı kadı siciline dayanmaktadır.² Bu sicilde konuyu aydınlatacak 59 terekeden 8'i kadınlara aittir. Bu terekeler, içerisindeki eşya vs. çeşitli maddeler ve toplam miktarları açısından farklılık arz etmesiyle yüzyılın ortalarında bu tür malzeme üzerinden kadını yorumlama yönünde bir genelleme sunmaktadır. Zira bu terekeler üzerinde yapılan incelemeler sonucu bütün alacak

¹ Tereke defterlerinin önemi için bkz. Halil İnalçık, "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimai Tarihi Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XV, S. 1-4, 1953-1954, s. 51-75; Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, C. III, S. 5-6, 1966, s. 1-479; Said Öztürk, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1995; Orlin Sabev, "Osmanlı Toplumsal Tarihi İçin Değerli Kaynak Teşkil Eden Tereke ve Muhalefat Kayıtları", *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi Bildirileri*, Cilt 1 (21-23 Kasım 2012, İstanbul), Editör: Davut Güney, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s. 259-272.

² Trabzon Kadı (Şerhîye) Sicili (TŞS), No: 1918, 1750-1752 (1163-1165).

ve verecekler çıktıktan sonra toplumdaki gelir seviyesini göstermesi bakımından 9 kuruş 21 paralık terekeye sahip olan kadın olabildiği gibi³ 2145 kuruş 14 paralık terekeye sahip olup zengin zümresinde yer alan kadın da bulunmaktadır.⁴

Aile Bireyi Olarak Kadın

İslam'da aile reisliği kocaya verilmiştir.⁵ Bu durum toplum içerisinde dengeleri gözeterek ayrımcılıktan uzak eşitliğe dayalı sağlam bir zeminin oluşturulmasına yöneliktir. Zira kocanın aile reisliği ontolojik bir üstünlükten ziyade fonksiyonel bir paylaşımı ileri sürer.⁶ Aile içerisinde bireylerin yetiştirilmesi bunu ortaya koyarken kızların evlenme sırasındaki uygulamalar da benzer durumu işaret eder. Evlilik çağına gelmiş bir kadın gerek kız olsun gerekse dul olsun eşini velisi aracılığıyla seçer. 1917'ye kadar Osmanlılarda da geçer kabul gören bu husus her iki tarafın yani kız ve velinin rızasını gerekli görür. Veli, evlilik karşılığında müstakbel kocadan bir mal (mehir) alabilir. Bu durum kadının kocasının ölümü halinde üvey evladına veya kayınbiraderine mirasa ilişkin bir malın intikalini mümkün kılar. Evlilik sürecinde tek eşliliği öneren İslamiyet eşlerin arasında adaletli davranılması halinde çok eşliliği de kabul etmiştir. Ancak Osmanlılarda çok eşliliğin çokça yaygın olmadığını da bilmekteyiz. Hatta incelediğimiz sicile ait erkek terekeleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucu tümünün tek eşli olduğu tespit edilmiştir.⁷ Bu tereke kayıtları kadınların da tek nikâh altında vefat ettiklerini, başlarından ikinci bir nikâh sürecinin geçmediğini de göstermektedir. Trabzon'da dönemin aile yapısında anne fonksiyonunu üstlenen kadın çoğunlukla tek çocuğa sahip olmakla beraber, sadece Molla Siyah Mahallesi'ndeki Ümmühan'ın biri erkek 3'ü kız olmak üzere 4 tane çocuğu vardı.⁸ Bu durum her ne kadar bir genellemeyi işaret etmese de kadının çocuk sahibi olma düzeyinde yüksek sayıların var olmadığını da akla getirmektedir. Yine buna benzer bir uygulamayı kadınların isimleri hakkında söyleyebiliriz. Yani her ne kadar bir genelleme söz konusu olmasa da incelediğimiz tereke kayıtlarında kadınların daha çok Ümmühan ve Fatıma isimlerini kullandıkları görülmektedir.

Öte yandan boşanmaların çok arzu edilmeyen bir uygulama olduğu, toplumsal birikimde kendini göstermektedir. Hatta boşanmaları önlemek amacıyla mehr-i müeccel⁹ oranları genelde yüksek tutulmuştur. Trabzon'da 18. yüzyılın ortalarına ait sicildeki ilk tereke kaydında mehr-i müeccel, toplam mal varlığı olan 282 kuruş 40 akçenin sekizde biri olarak 33 kuruş 40 akçe şeklinde hesaplanmıştır.¹⁰ Değer olarak en yüksek mehr-i müeccellerden biri 208,5 kuruş ile Ümmühan Hanıma ait olup toplam mirasının yaklaşık 10'da birini oluşturmaktaydı.¹¹ Diğeri ise 66 kuruş 80 akçe ile diğer Ümmühan Hanıma ait olup tereke miktarının yaklaşık 5'te birini oluşturuyordu.¹² Aslında kantitatif olarak en yüksek mehr-i müeccel Fatıma Hanıma ait olup 62,5 kuruşla toplam mal varlığının yarısını oluşturmaktaydı.¹³ Bunu

³ TŞS, 1918, s. 95/3, 19 Ağustos 1751 (1164.N.27).

⁴ TŞS, 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁵ Kur'an, Nisa, 4/34.

⁶ M. Akif Aydın, "Kadın (İslam'da Kadın)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 24, Ankara 2001, s. 89.

⁷ TŞS, No: 1918, s. 64/2, 30 Ocak 1752 (1165.Ra.13), 64/4, 23 Ocak 1752 (1165.Ra.6), 65/2, 31 Ocak 1752 (1165.Ra.14), 66/1, 3 Şubat 1752 (1165.Ra.17), 67/1, 17 Mayıs 1750 (1163.C.10), 67/2, 25 Mayıs 1750 (1163.C.18), 72/2, 19 Haziran 1750 (1163.B.14), 72/3, 26 Haziran 1750 (1163.B.21), 72/4, 30 Haziran 1750 (1163.B.25), 73/6, 2 Ağustos 1750 (1163.Ş.28), 74/2, 20 Haziran 1750 (1163.B.15), 74/4, 16 Ağustos 1750 (1163.N.13), 75/1, 11 Ağustos 1750 (1163.N.8), 77/1, 25 Eylül 1750 (1163.L.23), 80/4, 11 Ocak 1751 (1164.S.13), 80/5, 12 Ocak 1751 (1164.S.14), 81/5, 15 Kasım 1750 (1163.Z.15), 82/1, 21 Ocak 1750 (1164.S.12), 82/2, 10 Şubat 1750 (1163.Ra.3), 86/3, 13 Mart 1751 (1164.R.15), 87/5, 1 Nisan 1751 (1164.Ca.5), 89/4, 4 Şubat 1751 (1164.R.8), 90/3, 29 Mayıs 1751 (1164.B.4), 91/5, 6 Haziran 1751 (1164.B.12), 92/1, 22 Haziran 1751 (1164.B.28), 93/1, 8 Temmuz 1751 (1164.Ş.14), 93/3, 9 Temmuz 1751 (1164.Ş.15), 93/4, 13 Temmuz 1751 (1164.Ş.19), 93/5, 9 Temmuz 1751 (1164.Ş.15), 94/2, 19 Temmuz 1751 (1164.Ş.25), 94/3, 24 Temmuz 1751 (1164.N.1), 95/4, 15 Ağustos 1751 (1164.N.23), 96/2, 2 Ağustos 1751 (1164.N.10), 96/3, 30 Temmuz 1751 (1164.N.7), 96/4, 30 Ağustos 1751 (1164.L.8), 97/1, 28 Ağustos 1751 (1164.L.6), 97/3, 17 Temmuz 1751 (1164.Ş.23), 100/3, 3 Ekim 1751 (1164.Za.13), 101/4, 17 Ekim 1751 (1164.Za.27), 101/5, 27 Ağustos 1751 (1164.L.5), 101/6, 4 Kasım 1751 (1164.Z.15), 103/2, 6 Aralık 1751 (1165.M.17), 105/4, 22 Kasım 1751 (1165.M.3).

⁸ TŞS, No: 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3).

⁹ Mehir, fikhî bir terim olarak evlilik esnasında erkeğin kız tarafına ödediği para ya da malı ifade eder. Bunun peşin verilenine "mehr-i muaccel", sonraya bırakılanına da "mehr-i müeccel" denir. Geniş bilgi için bkz. M. Âkif Aydın, "Mehir", *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 389-391.

¹⁰ TŞS, No: 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13).

¹¹ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

¹² TŞS, No: 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3).

¹³ TŞS, No: 1918, s. 88/3, 1 Mayıs 1750 (1163.Ca.24).

bir noktada 60 kuruş mehr-i müeccele sahip olan diğer Fatıma'nın toplam 174 kuruşluk terekesi takip etmektedir ki; bu miktar terekenin yaklaşık 3'te birine karşılık geliyordu.¹⁴ Tüm bunlara karşın evlenme anında mehr-i müeccel talebinde bulunmayanlar da vardı.¹⁵ Muhtemelen bu kadınlar mehir noktasındaki ödemeleri evlilik esnasında peşinen almışlardır. Diğer yandan boşanmalarda en büyük sorunları bilindiği üzere çocuklar yaşamaktadır. Burada İslam hukuku çocukların velayetlerinin belli bir yaşa gelene kadar annesine verilmesi, şayet annesi yoksa anne tarafından teyze derecesinde bir yakın akrabasına verilmesini uygun görmektedir. Ayrıca belli bir yaştan sonra şahıs ve mal varlıklarıyla alakalı olarak velayetlerinin babaya veya onun erkek akrabalarına verilmesinin uygun olduğu da bildirilmektedir. Bu yönde Eksotha Mahallesi'nden Ayşe binti Abdullah vefat ettiğinde mahkeme küçük oğlu Hasan'ın vasi derecesindeki velayetini babası İbrahim Beşe'ye vermiştir.¹⁶

Terekelerin temel uygulama amaçlarından biri olan miras konusu dönem içerisinde İslam kaidelerine göre şekillenmekteydi. İslam'da kadına miras hakkı tanınmış, anne, nine, eş, kız çocuğu ve kız kardeş olmak üzere alacaklar paylaştırılmıştır.¹⁷ Kadının miras hakkı aynı konumdaki erkeğin hissesinin yarısı kadar belirlenmiştir. Ölen bir kadının geride kalan mirasına yönelik 18. yüzyıl ortalarına ilişkin çeşitli verileri içeren Trabzon kadı sicili bazı kadınların miraslarının eşlerine ve çocuklarına kaldığını ortaya koymaktadır.¹⁸ Ancak farklı uygulamaları gösteren kayıtlar da vardır. Mesela Mağara Mahallesi'ndeki Havva Hanım vefat ettiğinde muhtemelen eşi ve çocukları olmadığından mirası erkek kardeşine kalmıştır.¹⁹ Yine bir başka kayıta ölen kadının eş ve çocukları olmasına karşın erkek ve kız kardeşine de mirasından pay kalmıştır.²⁰ Aynı konumda olan bir diğer kadının mirasından bu kez annesinin de pay alması farklı bir uygulamayı da göstermektedir.²¹ Kadınların miraslarında bir başka dikkat çekici nokta küçük yaşta çocukların durumudur. Kendilerine bırakılan mirasları idare edemeyecek derecede küçük olan çocukların mirasları vasileri aracılığıyla idare edilmekteydi.²² Görüldüğü üzere 18. yüzyıl ortalarında ölen kadınların mirasları İslam hukuku çerçevesinde paylaştırılırken farklı uygulamaları göstermesi açısından kadının erkek ve kız kardeşine de miras bıraktığı ve küçük yaşta çocukların miraslarının vasileri aracılığıyla idare edildiği tespit edilmiştir.

Sosyo-Ekonomik Hayatta Kadın

Kadını İslam dini çerçevesinde değerlendiren Osmanlı toplumu onu her şeyden önce insan olması itibarıyla erkekle eşit sayar. Yukarıda kısmen değinilen fonksiyonel görevleri nezdinde toplumla bütünleştirir. Kadının, 18. yüzyıl Trabzon'unda sosyo-ekonomik hayatta erkekler kadar aktif olmaması onların bu alanda yok sayılması anlamına gelmez. Zira bu durum onların sahip oldukları mallarla ilgili tasarruf yetkisinden mahrum olduklarını, bunu babalarına veya kocalarına kaptırdıklarını göstermez. Çünkü bir kadın mallarını kendisi veya bir ortak vasitasıyla işletebilir. Kadı sicilleri üzerinde yapılan araştırmalar bunun örneklerini bize göstermektedir.²³ Hatta malları üzerinde kendilerinin rızaları alınmadan yapılan uygulamaları iptal ettikleri bile bu kayıtlardan anlaşılmaktadır.²⁴ Diğer yandan İslam hukuku çerçevesinde mevcut mal ayrılığı ilkesi de kocayı karısı üzerinde yetkisiz kılmaktadır. Burada kadın, hukuki işleri gerçekleştirme noktasında aslında erkeklerle aynı konumdadır. Kadınların hukuki ehliyetlerini ve mali imkânlarını hayata ne ölçüde geçirebildiklerine yönelik Osmanlı kayıtlarında birçok bilgi mevcuttur. Devlet içerisinde kurulan vakıfların önemli bir miktarının kadınlar tarafından oluşturulmuş olması bunun en güzel örneğidir.

Ekonomik açıdan Trabzon'da kadınların gelir seviyesi bir dalgalanma göstermektedir. Zira çok yüksek seviyede bulunanlar olduğu gibi çok düşük seviyede olanlar da vardı. Tekfur Çayırı

¹⁴ TŞS, No: 1918, s. 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

¹⁵ TŞS, No: 1918, s. 87/3, 1 Mart 1750 (1163.Ra.22), 83/4, 22 Şubat 1750 (1163.Ra.15), 95/3, 19 Ağustos 1751 (1164.N.27).

¹⁶ TŞS, 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13).

¹⁷ Kur'an, Nisa, 4/11-12.

¹⁸ TŞS, No: 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3).

¹⁹ TŞS, No: 1918, s. 87/3, 1 Mart 1750 (1163.Ra.22).

²⁰ TŞS, No: 1918, s. 88/3, 1 Mayıs 1750 (1163.Ca.24).

²¹ TŞS, No: 1918, s. 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

²² TŞS, No: 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13).

²³ R. C. Jennings, "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records-The Sharia Court of Anatolian Kayseri", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, C. XVIII, S. 1, 1975, s. 99-100.

²⁴ Jennings, a.g.m., s. 63-67.

Mahallesi'nden Ümmühan 2226 kuruşluk mal varlığına sahipti.²⁵ Bu dönemde Trabzon'da bir evin 180 kuruş olduğu göz önünde bulundurulursa bu miktar oldukça yüksektir.²⁶ Zaten Ümmühan Hanım dönemin Trabzon'unda en zengin kadın olarak öne çıkmakta bunun bir sonucu olarak Gürcü bir cariye de sahip bulunmaktaydı. Aslında bir oranlamaya gidilirse kadınların çoğunun orta düzey gelir seviyesinin üzerinde olduğu görülür. Sadece iki-üç kadının terekesi 100 kuruş civarında veya altındadır.²⁷ Diğerleri bir ev sahibi olabilecek seviyede olması itibariyle orta halli gelir seviyesinin üzerinde yer almaktadır.

Tablo 1: Bazı Terekelere Göre 18. Yüzyıl Trabzon'unda Kadınların Mal Varlıkları

Kadınların İsimleri	Buldukları Mahalle	Tereke Miktarları
Ümmühan binti el-Hac Ahmet	Tekfur Çayırı	2226 kuruş
Ayşe binti Abdullah	Eksotha	620,5 kuruş 16 akçe
Fatıma binti el-Hac Ömer Ağa	Tekfur Çayırı	532 kuruş
Ümmühan binti el-Hac Ahmet	Molla Siyah	326,5 kuruş 59 akçe
Fatıma binti Şahin	Ayasofya	174 kuruş
Havva binti Abdullah	Mağara	109 kuruş
Fatıma binti Osman	Saçlı Hoca	101 kuruş
Fatıma binti Mustafa	Debbağhane	16 kuruş

Kaynak: TŞS No: 1918 (1163-1165).

İncelediğimiz kayıtlara göre Trabzon'da kadınlar ekonomik hayattaki gelir seviyelerine göre borç vermekteydiler.²⁸ Temessük olarak verdikleri borçlar bazen 100 kuruşu bile geçebilmekteydi.²⁹ Bu tür borçlanmalar kadınlar arasında olabildiği gibi ticaretle uğraşan erkekleri de kapsamı itibariyle geniş bir yelpazeyi içerdiği görülmektedir.³⁰ Hatta bazen bir mahallenin muhtemelen ihtiyaçları ölçüsünde mahalle ahaliyelerine de kadınlar tarafından borç verildiğini görmekteyiz.³¹ Mevcut terekelere göre bu dönemde kadınların ekonomik yatırım kaynakları arasında dükkân, arsa ve ev gibi gayr-i menkuller yer almaktaydı.³² Özellikle kadınlardan ticaretle uğraşanlar çeşitli dükkânların işletiminin belli bir kısmına veya arsasına ortak olmakta bazen de bütün dükkânın işletimini üstlenmekteydi.³³

Sosyal hayatta İslami çerçevede hareket eden kadınlar erkekler kadar olmasa da bu alanda yer almaktaydılar. Bilhassa şehirli bir kadın toplum içerisinde etkin bir yere sahipti. Terekelerdeki giysi türleri bu sosyalleşmenin bir noktaya kadar kanıtını sunmaktadır. Hemen hemen incelenen tüm terekelerde kadınların en azından bir kürke sahip olmaları yanında kaftan, ferace, nebş gibi sosyal ve ekonomik statünün işareti olan giysilere sahip olmaları da bunu teyit etmektedir.³⁴ Ayrıca kültür hayatı açısından önemli aktivitelerde bulunmaları da dikkat çekicidir. Buna yönelik kadın ve çocukların katıldıkları sosyal etkinlikler söz konusudur. Bilhassa Türk muhitlerinde kadınların gruplar halinde hamama gitmeleri temizlenme ihtiyacı yanında eğlence amacını da ortaya koymakta ve kültürel bir devamlılığa vurgu yapmaktadır. Terekelerdeki hamam eşyaları bir nebze de olsa bunun göstergesidir. Bu eşyalar arasında hamam gömleği, hamam kesesi ve hamam taşı öne çıkanlar arasındadır.³⁵

Öte yandan Osmanlı toplumunda kadının sosyo-kültürel seviyesi günümüzde olduğu gibi onun eğitimi daha doğrusu okuma etkinliğiyle de doğrudan alakalıdır. İncelediğimiz mevcut kadın terekeleri kitap türünden çok fazla bir şey içermemektedir. Sadece Muhammediye isimli bir cilt kitap,³⁶ Tebareke

²⁵ TŞS, 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

²⁶ TŞS, 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13).

²⁷ TŞS, 1918, s. 87/3, 1 Mart 1750 (1163.Ra.22), 88/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13), 95/3, 19 Ağustos 1751 (1164.N.27).

²⁸ TŞS, 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13), 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3), 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13), 83/4, 22 Şubat 1750 (1163.Ra.15), 87/3, 1 Mart 1750 (1163.Ra.22), 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

²⁹ TŞS, 1918, s. 83/4, 22 Şubat 1750 (1163.Ra.15).

³⁰ TŞS, 1918, s. 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

³¹ TŞS, 1918, s. 83/4, 22 Şubat 1750 (1163.Ra.15).

³² TŞS, 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3), 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13), 83/4, 22 Şubat 1750 (1163.Ra.15).

³³ TŞS, 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

³⁴ TŞS, 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13), 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13), 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

³⁵ TŞS, No:1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13), 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

³⁶ TŞS, 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3).

Cüzü³⁷ ve bir cilt de Mushaf-ı Şerif³⁸ terekelerde yer almaktadır. Tabii ki bunlara yönelik olmak üzere çok güzel sedefli bir rahle de kayıtlarda bulunmaktadır.³⁹ Buna göre terekeler, Trabzon'daki kadınların eğitimi konusunda bize net bilgiler vermese de kitap okuma açısından kısmî değerlendirmeler yapmamıza imkân tanımaktadır. Böylece terekelerini incelediğimiz kadınların okuma veya ilim noktasındaki eğilimlerinin dönem itibariyle hayatın diğer fonksiyonlarına oranla ikinci planda kaldığını söyleyebiliriz. Ancak bunlar içerisinde muhtemelen tertipli çalışma tarzını benimseyen veya ekonomik yönden etkinliklerini daha titiz takip edenler evrak kutusu dahi bulundurmaktadırlar.⁴⁰

Kadın Giyimi

Giyim-kuşam, bir milletin örf, adet ve dinî temalarının önemli göstergeleri arasında yer alır. Terekeler giyim üzerinden bize bolca malzeme sunmaktadır. Hatta bir kadının baştan aşağıya giyimini bu malzeme üzerinden rahatlıkla izah edebiliriz. Nitekim terekelere göre kadın giysisini ifade etmek gerekirse öncelikle insan bedeninin kısımları itibariyle giysinin tamamlayıcısı üzerinden konuyu ele almamız daha akıcı olacaktır. Yani önce iç giyim kıyafetleri akabinde bunların tamamlayıcısı olarak beden kıyafetleri sonrasında baş ve ayak giysilerini son olarak da takı ve aksesuarları ifade edebiliriz.

İç giyim kıyafetlerinde donlar vazgeçilmez giysilerdendir. Kadın donlarının paçası genellikle dantelle süslüydü.⁴¹ Donlar gömlek ve uçkur gibi diğer eşyalarla fiyatlandırıldıkları için kesin fiyatlarının tespiti zordur.⁴² **Vücuda belden aşağıya giyilenlerde olduğu gibi donlar da uçkur veya bağlıkla bağlanırdı. Donlara takılan uçkurlar dar** olup şalvar veya çakşırların üzerine geçirilenler ise daha geniş olurdu.⁴³ Kadın şalvarlarının üzerine takılan uçkurların süslü uçları görünüm açısından dışarı bırakılırdı.⁴⁴ **Süslü kadın uçkurları pahalıydı. Tekfur Çayırı Mahallesi'ndeki Ümmühan'ın yeni ve nakışlı olan 6 uçkuru 9 kuruştı.**⁴⁵

İç giyimin bir başka kıyafeti olan gömlekler içerisinde kadınların tercihi yeni, nakışlı ve melez olanlar **yönündeydi.**⁴⁶ Haliyle kadınların bu tercihleri oldukça da pahalı idi. Mesela Saçlı Hoca Mahallesi'ndeki Fatma'nın gömleklerinden yenisi 50, eskisi 25 paraydı.⁴⁷ Terekelerdeki gömlekler renk ve üretildikleri kumaş açısından melezdi.⁴⁸ **İşlevlerine göre günlük giyilen gömleklerin yanında kadınların hamamlarda giydikleri de mevcuttu.**⁴⁹ Farklı bir gömleği göstermesi bakımından ise ham ipekten dokunmuş ince bezden yapılan bürümcek gömleğinin eskisi Ayasofya Mahallesi'ndeki Fatma'nın terekesinde 44 para idi.⁵⁰

İç giyimin üzerine giyilen tüm eşyalar beden kıyafetlerinin tamamlayıcısıdır. Erkek giysisi olarak bilinen çakşırlar kadın terekelerinde de tespit edilmiştir. Mesela Molla Siyah Mahallesi'ndeki Ümmühan'ın çakşırı 20 paraydı.⁵¹ Entariler kadınların en çok tercih ettiği **üst giyim eşyasıydı.** Donlar üzerine giyilen entarilerin kumaşları da farklıydı.⁵² Kadınların tercihi mor ve güvezi renginde, ipekli kumaş olan ağabaniden⁵³ üretilmekteydi.⁵⁴ Ayrıca Trabzon'a Halep'ten gelen zenne entariler⁵⁵ **şeffaf tarzda olup farklı kullanım alanını işaret etmektedir.**⁵⁶ Entariler kemer görevini gören metal ve

³⁷ TŞS, 1918, s. 87/3, 1 Mart 1750 (1163.Ra.22).

³⁸ TŞS, 1918, s. 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

³⁹ TŞS, 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁴⁰ TŞS, 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3).

⁴¹ Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı*, çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 207.

⁴² TŞS, 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁴³ Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara 1967, s. 236.

⁴⁴ Gülser Oğuz, "61 Numaralı Edirne Şer'iyeye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü", *Milli Folklor*, C. 12, S. 92, 2011, s. 108.

⁴⁵ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁴⁶ A.y.

⁴⁷ A.y.

⁴⁸ A.y.

⁴⁹ A.y.

⁵⁰ TŞS, No: 1918, s. 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

⁵¹ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁵² Koçu, a.g.e., s. 102-3.

⁵³ Hülya Tezcan, *Atlaslar Atlası Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993, s. 33.

⁵⁴ TŞS, No: 1918, s. 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

⁵⁵ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁵⁶ TŞS, No: 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13).

kumaş kuşaklarla bağlanırdı. Kuşaklardan *sim* yani gümüş olanlar tercih edilirdi. Sim kuşaklar, kemer ve çengelli olarak kullanılmaktaydı.⁵⁷ Trabzon dışından gelenler arasında ise en çok Keşan kuşakları tercih edilirdi.⁵⁸ Entarilerin üzerine bağlanan kuşakların en pahalısı sim çengel kuşak türünden ikisi 29 kuruşa olmak üzere Tekfur Çayırılı Ümmühan'a aitti.⁵⁹

Dış giyim en önemli unsurlarından olan kürkler kışın soğuktan korunmak amacıyla giyilirdi. Bu giysiler hayvan postlarının ıslahı işlemlerinden sonra kumaşlarla kaplanması sonucu oluşturulurdu.⁶⁰ Trabzon'da giyilen kürkler hataî⁶¹ kaplıydı.⁶² Kadın kürkleri ekseriyetle zerdeva, sincap ve kakum⁶³ kürkleri idi.⁶⁴ Entarinin üzerine giyilen kürkler gibi kaftanlar ise dış görünüm açısından değer yargısı oluşturacak bir giysidir. Hatta kaftanın bu yönüyle kürkten daha ehemmiyet arz ettiği söylenebilir. Zira kürk hemen hemen herkesin terekesinde yer alırken kaftan, ekonomik düzeyi yüksek belli bir sosyal statüye sahip olanların terekelerinde bulunmaktadır.⁶⁵ Kaftanlar kişinin zarafetinin ve zenginliğinin göstergesi olup⁶⁶ bilhassa ince bir nakış türü olan süzeni⁶⁷ işlemeli olurlardı.⁶⁸ Fiyatları 9 ile 25 kuruş arasında değişen kaftanların üretildikleri kumaşlar beldarî, dîba⁶⁹ ve hataî gibi oldukça kaliteliydi.⁷⁰

Dış giyimde ferace, rahat kullanımı itibariyle çoğunlukla kadınlar tarafından tercih edilen tam bir sokak kıyafetidir. Arapça bir kelime olan ferace, önu açık, bedeni ve kolları bol, eteği yere kadar uzun, yuvarlak veya "V" yakalı ön açıklığının iki yanında yer alan dikey yırtmaç cepli bir tür cübbe şeklindeki elbisedir.⁷¹ Feracelerin üretiminde yazlık ve kışlık kumaşları farklıydı. Kışlık kumaş olan çuka feraceler genelde kadınların daha çok tercihleri arasındaydı.⁷² Bu gruptan nebşler ise yünlü bir kumaş türü olan şaliden yapılmaktaydı.⁷³ Bunların kanaviçe işlemelileri kadınların en çok tercih ettikleri arasında bulunurdu.⁷⁴

Trabzon'da yöresel kıyafetler arasında bulunan peştamalı kadınlar için ayrı bir yeri vardı. Genelde kadınların giydiği bu kıyafeti hamam peştamalı olarak erkekler de kullanmaktaydı.⁷⁵ Peştamalların güvezi olanları hariç diğerleri 9 ve 15 para gibi düşük fiyattaydılar.⁷⁶ Tekfur Çayırı Mahallesi'nden Ümmühan'ın 10 kuruşa güvezi bir peştamalı ve bir kuşağı vardı.⁷⁷

Öte yandan hac kıyafeti olan ihram Trabzon'da günlük kıyafet olarak da giyiliyordu. Nitekim erkek ve kadınların giydiği bu kıyafet hacı unvanı olmayan kişilerde de mevcuttu.⁷⁸ Bunlardan daha çok köhne olanları kadınların giysileri arasında yer alıyordu.⁷⁹

Trabzon'da kadınların başlarına giydikleri eşyalar arasında fes ve sarık yanında çemberler grubundaki yemeni ve yaşmaklar ile onların tamamlayıcısı olarak peçeler bulunmaktadır. Baş soğuk ve sıcaktan korumak amacıyla gündüz ve yatarken de giyilebilen baş giysileri zarafet ve sosyal statünün göstergesidir. Zira nakışlı ve süslü olanları bunu teyit etmektedir. Fes, hem erkek hem de kadınlar tarafından giyilirdi. Sokak ve evde giyilen fes zamanla kadınlarda yerini *hotoz*'a **bırakmıştır.**⁸⁰

⁵⁷ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁵⁸ A.y.

⁵⁹ A.y.

⁶⁰ Oğuz, a.g.m., s. 111.

⁶¹ İnce ipek ve kılardan dokunmuş sert kumaş. Bkz. Zeki Tez, *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınları, İstanbul 2009, s. 16.

⁶² TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁶³ Gövdesi beyaz, kuyruğu siyah olan bir hayvanın postundan yapılan kürktür. Bkz. Koçu, a.g.e., s. 140.

⁶⁴ TŞS, No: 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13), 83/2.

⁶⁵ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁶⁶ Koçu, a.g.e., s. 138.

⁶⁷ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, Enderun Kitabevi, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 747.

⁶⁸ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁶⁹ Atlasla kemha arasında, zemini atlas dokuma, telli ve desenli kumaş. Bkz. Tezcan, a.g.e., s. 29.

⁷⁰ TŞS, No: 1918, s. 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

⁷¹ Hülya Tezcan, "Ferace", *DİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 350.

⁷² TŞS, No: 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13), 87/3, 1 Mart 1750 (1163.Ra.22).

⁷³ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁷⁴ A.y. Ayrıca şalı kumaş türü için bkz. Tezcan, a.g.e., s. 25; Koçu, a.g.e., s. 213-214.

⁷⁵ TŞS, No: 1918, s. 73/6, 2 Ağustos 1750 (1163.Ş.28).

⁷⁶ TŞS, No: 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3), 88/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁷⁷ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁷⁸ TŞS, No: 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13).

⁷⁹ TŞS, No: 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3).

⁸⁰ Sevgi Gürtuna, *Osmanlı Kadın Giysisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 22.

Kadınların fesleri genelde nakış işlemeliydi.⁸¹ Ayrıca feslere sarılan sarıklardan da yeşil olanları kadınlar tarafından tercih edilmekteydi.⁸²

Başörtülerinden pamuklu dokuma olup beyaz ince tülbentten⁸³ yapılan yemeni, çember ve yaşmaklar yanında yüzü kapatmak için peçeler de kullanılırdı.⁸⁴ Yaşmaklar feracelerin üzerine yüzün belli kısımlarını kapatmak için giyilirdi.⁸⁵ Çember ve yemeniler de benzer fonksiyonu üstlenirken çoğunlukla evde günlük giyilirdi. Çember 20 para iken yaşmak 2 kuruştu.⁸⁶ Özellikle Lale Devri'nin etkisiyle renkli feracelerin tamamlayıcısı olarak şeffaf yaşmakların sıkça bağlandığı görünür.⁸⁷ Kadınlar göz ve burunları hariç yüzlerini kapatmak için peçe kullanırlardı.⁸⁸ Terekelerde sadece Ümmühan'ın 59 paralık müstamel peçesi vardı.⁸⁹

Kadınların, küçüklüğü yanında zarafeti de yansıtan zenne ayakkabılarından⁹⁰ başka içine mest giyilebilen **çikendez** ayakkabıları da vardı.⁹¹ Yine günlük pratik kullanım açısından tercih edilen mestler bilhassa kadınlar tarafından giyilirdi.⁹²

Gösteriş ve statünün sembolü olan takı, aksesuar ve süs eşyaları kadınların **vazgeçilmez kuşamları arasındaydı**. Bunların başında yüzük, bilezik ve küpeler bulunmaktadır. Mesela Molla Siyah Mahallesi'ndeki Ümmühan'ın 17 paralık köhne yüzüğü bulunurken Tekfur Çayırı Mahallesi'ndeki diğer Ümmühan tanesi 5 kuruşa mücevhi 4 yüzüğe, Fatıma ise 5 kuruşluk **üç** taşlı altın yüzüğe sahipti.⁹³ Kadınların vazgeçilmez tercihleri arasında yer alan bilezik ve küpelerden Tekfur Çayırı Mahallesi'ndeki Ümmühan'ın 112 kuruşluk birer çift altın bilezik ve küpe ile 80 kuruşluk askılı küpesi bulunurken Molla Siyah Mahallesi'ndeki Ümmühan'ın da 28 kuruş 30 paralık biri askılı, iki çift küpesi vardı.⁹⁴ Aynı kadın 65 para değerinde 12 dirhemlik gümüş gerdanlığa da sahipti. Tekfur Çayırı Mahallesi'ndeki Ümmühan'ın 70 kuruşluk perişanî altınla inci gerdanlığı oldukça gösterişliydi.⁹⁵ Öte yandan bir başka takı olan *istefan*⁹⁶ Tekfur Çayırı Mahallesi'ndeki Ümmühan'a aitti.⁹⁷

Kadınların süs eşyaları türünden terekelerinde sim ve simli olanları da yer alıyordu. Ümmühan 7 kuruşluk iki takım sim, bir takım mercan düğme ve bir sürmedana sahipti.⁹⁸ Aynı kişinin 15 kuruşluk 300 dirhem sim pulu vardı. Bunlar sim serpilmesi ve bilhassa başörtüler olmak üzere bazı giysilere işlenmek amacıyla kullanılmaktaydı. Gümüş düğmelerin farklı bir türünü ifade eden ve ince deliklere sahip olmasıyla *sim kafes düğmesi* olarak isimlendirilen düğme takımına Havva sahipti.⁹⁹ Son olarak süslenme eşyası olmaları yanında özellikleri belirtilmeyen taraklar da kadınların kullandığı eşyalar arasındaydı.¹⁰⁰

Sonuç

Kadı sicillerindeki terekeler kadının durumu hakkında belirli alanlar üzerinden ilginç bilgiler sunmaktadır. Buna göre öncelikle terekelere yansıyan bilgiler nezdinde evlenme-boşanma ve çocuk sayıları yanında miras konusuna yönelik aile içerisinde kadının yerinin sınırlı da olsa bir değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Ailede anne rolünü üstlenen kadın sahip olduğu çocuk sayısı bakımından günümüzle

⁸¹ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13), 106/6, 28 Aralık 1751 (1165.S.9).

⁸² TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁸³ Tezcan, a.g.e., s. 23.

⁸⁴ TŞS, No: 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3), 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13), 95/3, 19 Ağustos 1751 (1164.N.27).

⁸⁵ Mehmet Özel, *Folklorik Türk Kıyafetleri*, Türkiye Güzel Sanatları Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s. 16.

⁸⁶ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁸⁷ Lale Özder, *İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Kadın Başlıkları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 46; Gürtuna, a.g.e., s. 193.

⁸⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 765.

⁸⁹ TŞS, No: 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3).

⁹⁰ TŞS, No: 1918, s. 87/3, 1 Mart 1750 (1163.Ra.22).

⁹¹ TŞS, No: 1918, s. 78/1, 13 Kasım 1750 (1163.Z.13).

⁹² TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13), 95/3, 19 Ağustos 1751 (1164.N.27).

⁹³ TŞS, No: 1918, s. 95/3, 19 Ağustos 1751 (1164.N.27).

⁹⁴ A.y.

⁹⁵ A.y.

⁹⁶ İstefan; genelde Hıristiyanların nikâhta gelinin başına mücevherli taç olarak taktıkları eşyadır. Bkz. Sâmî, a.g.e., s. 102.

⁹⁷ TŞS, No: 1918, s. 83/3, 20 Şubat 1750 (1163.Ra.13).

⁹⁸ A.y.

⁹⁹ TŞS, No: 1918, s. 87/3, 1 Mart 1750 (1163.Ra.22).

¹⁰⁰ TŞS, No: 1918, s. 83/2, 4 Ekim 1750 (1163, Za.3).

de kıyaslandığında çoğunlukla tek çocuklu olma yönünde düşük bir oranda görünse de 2-4 arası gibi ideal bir düzeye ulaştığı söylenebilir. Evliliklerin çoğunlukla tek eşli olarak bir veli öncülüğünde yapılan toplumda boşanmaların başvurulması istenmeyen bir uygulama olması açısından mehir oranlarının da yüksek tutulduğu görülmektedir.

Terekeler Trabzon'daki kadının sosyal ve ekonomik yaşantısına yönelik de bir takım bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler ekonomik alanda daha doyurucu olsa da sosyal alanda oldukça kısıtlıdır. Sosyal hayata yönelik kadınların gerek okuma alışkanlığı gerekse kültürel aktiviteleri açısından çok da etkin olduğunu söyleyemeyiz. Onlar için en önemli sosyal etkinlik toplu eğlence ortamı olarak ön plana çıkan hamamlardı. Öte yandan sosyal ve kültürel yönden kadının toplum içerisindeki konumu her şeyden önce ekonomik durumuyla da yakından alakalıydı. Ekonomik yön Trabzon kadınının terekedeki bilgiler üzerinden irdelenemeye imkân sağlamaktadır. Kadınların gelir düzeylerinde farklılıklar olduğunu yani çok zengin ile gelir seviyesi orta derecede olanların toplumda yer aldıklarını görmekteyiz. Onların sahip olduğu giysi ve eşyalar yanında terekelerinin toplam miktarı bize bu yönlü bir değerlendirme yapma fırsatı vermektedir. Zaten Trabzon'da ekonomik hayatın içerisinde bir fiil yer alan kadınlar da bulunmaktaydı. Zira bu kadınlar ya gayr-i menkul satın almakta ya da bunları işletmekte veya ihtiyaç halinde borç bile verebilecek düzeyde ekonomik bir aktivitenin içerisinde yer almaktaydı.

Terekeler üzerinden Trabzon'da kadın hakkında yapılan değerlendirmelerde en zengin malzemeyi giyim-kuşam oluşturmaktadır. Zira özellikle kültür tarihine yönelik geniş sahayı aydınlatan tereke kayıtları folklorik çalışmaların en önemli izlerinden biri olan giyim-kuşam hakkında da doyurucu bilgiler sunmaktadır. Binaen aleyh bu kayıtlar Trabzon'da kadın kıyafetinin baştan aşağıya detaylarını tespit etmemizde önemli veriler sağlamıştır. Buna göre kadın, **iç giyim olarak uçkurularla bağlanan don ve gömlekle giyimine başlamaktadır. Donların üzerlerine şalvar ve çakşır, üstten de ayağa kadar uzanan entariler ve kuşakları** tercih edilirdi. Ev içi giyim tarzını yansıtan bu kıyafeti bilhassa bölgesel kadın giyim unsuru olan peştamal tam bir ahenkle tamamlardı. Kürk ve kaftanlar, hem ev içi hem de sokak kıyafeti olarak entarilerin üzerine giyilirdi. Bazen bunların yerine kadınların tam bir sokak kıyafeti olan feraceler beden giysilerinin en son aşamasını oluştururdu. Tüm üstlük giysileri bilhassa kadınların süslü şal ve kemerleri ile bağlanmaktaydı. Baş giysisi olarak ise fes yanında çember ve yaşmak türü başlıklar ile **yüzün büyük bir kısmını kapatan peçeler** kullanılırdı. Yine çokça tercih edilen poşular baş giysilerinin tamamlayıcısıydı. Ayaklara giyilen çoraplar dışında zenne ve **çikendez** olmak üzere farklı tarzda ayakkabılar tercih edilirdi. Giyimin zarafetini ortaya çıkaran takı ve süs eşyaları da Trabzon kadınının vazgeçilmeziydi. Ellere takılan yüzük ve bilezikler yanında gerdanlık ve küpeler dikkat çekici unsurlardı.

Görüldüğü üzere 18. yüzyıl ortalarında Trabzon'da kadının **konumu onun aile içi yapısı yanında bilhassa ekonomik yönüyle kendine sağladığı sosyal statü ölçüsünde de şekillendi. Hatta** bu sosyal statünün bir göstergesi olarak elbiselerde kullanılan kumaş kalitesinden, nakış ve süslemeler ile zengin takılara kadar çeşitli eşyalar bu yönde bariz bir farkı da ortaya koymuş oldu. Neticede denilebilir ki, Trabzon'da kadın İslâm'ın kendisine verdiği haklar nezdinde gerek aile gerekse toplum içerisinde etkin bir birey olarak yer aldı.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Trabzon Kadı Sicili, No: 1918 (1163-1165).

Basılı Kaynaklar

AYDIN, M. Akif, "Kadın (İslam'da Kadın)", *DİA*, C. 24, Ankara 2001, s. 86-94.

AYDIN, M. Âkif, "Mehir", *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 389-391.

BARCAN, Ömer Lütfi, "Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, C. III, S. 5-6, 1966, s. 1-479.

DAVIS, Fanny, *Osmanlı Hanımı*, çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

GÜRTUNA, Sevgi, *Osmanlı Kadın Giysisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

İNALCIK, Halil, "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XV, S. 1-4, 1953-1954, s. 51-75.

JENNINGS, R. C., "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records-The Sharia Court of Anatolian Kayseri", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, C. XVIII, S. 1, 1975, s.

53-114.

KOÇU, Reşat Ekrem, *Türk Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara 1967.

KUR'AN, Nisa, 4/11-12, 34.

OĞUZ, Gülser, "61 Numaralı Edirne Şerhine Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü", *Milli Folklor*, C. 12, S. 92, 2011, s. 106-117.

ÖZDER, Lale, *İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Kadın Başlıkları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

ÖZEL, Mehmet, *Folklorik Türk Kıyafetleri*, Türkiye Güzel Sanatları Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara 1992.

ÖZTÜRK, Said, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1995.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

SABEV, Orlin, "Osmanlı Toplumsal Tarihi İçin Değerli Kaynak Teşkil Eden Tereke ve Muhallefat Kayıtları", *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi Bildirileri*, Cilt 1 (21-23 Kasım 2012, İstanbul), Editör: Davut Güney, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s. 259-272.

SÂMÎ, Şemseddin, *Kâmûs-i Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

TEZ, Zeki, *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınları, İstanbul 2009.

TEZCAN, Hülya, "Ferace", *DİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 349-350.

TEZCAN, Hülya, *Atlaslar Atlası Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993.